

Історія

УДК 94(477.42) «1970/1980»

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15301396>

**Профілактичні заходи боротьби з пияцтвом та алкоголізмом у
Житомирській області наприкінці 1970-х – в першій половині 1980-х рр.**

Власюк Ігор Миколайович,

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-4679-4101>

Прийнято: 10.04.2025 | Опубліковано: 29.04.2025

Анотація. Метою статті є аналіз стану пияцтва та алкоголізму у Житомирській області наприкінці 1970-х – у першій половині 1980-х рр. та заходів боротьби з ними.

Методологія дослідження базується на використанні принципів науковості, історизму, авторської об'єктивності, а також загальнонаукових методів (наприклад, аналізу, синтезу, узагальнення), порівняльного (для аналізу ситуації у різні роки) та спеціально-історичних (історико-системного (для аналізу функцій комісій по боротьбі з пияцтвом та алкоголізмом)).

Наукова новизна полягає у комплексному аналізі стану пияцтва та алкоголізму у цьому регіоні у вказані роки та ефективності проведення владою профілактичних заходів боротьби з цією соціальною аномалією; введенні до наукового обігу нових архівних джерел.

Результати. Проаналізовано ситуацію, пов'язану з поширенням пияцтва та алкоголізму у Житомирській області наприкінці 1970-х – у першій половині 1980-х рр. Охарактеризовано профілактичні заходи влади по боротьбі з пияцтвом та алкоголізмом у цьому регіоні, виявлено недоліки у цій роботі. Окрему увагу приділено проблемі скоєння правопорушень неповнолітніми у стані сп'яніння.

На основі архівних джерел здійснено спробу комплексного аналізу стану пияцтва та алкоголізму в регіоні у вказані роки та ефективності проведення владою профілактичних заходів боротьби з цією соціальною аномалією.

Висновки. Ситуація щодо зловживання спиртними напоями в Житомирській області була складною, хоч і не критичною. Вона відображала тенденції, притаманні суспільним проблемам періоду застою в Українській РСР.

Державно-партійна влада вживала низку заходів, спрямованих на подолання цієї проблеми. Серед цих заходів важливе значення відводилося лекторській роботі товариства «Знання», що мала охопити практично усі райони області у протиалкогольній пропаганді. Методика проведення таких заходів спиралася на ідеологічні засади правлячої влади, пов'язані з формуванням комуністичного світогляду у населення. Виходячи зі змісту рішень відповідних комісій, можемо констатувати проблеми у боротьбі з пияцтвом та алкоголізмом, пов'язані з недостатнім або формальним ставленням органів влади до вирішення цієї проблеми, перевагою командно-адміністративних методів подолання цієї соціальної аномалії. Тривожним симптомом було збільшення кількості правопорушень, скоєних неповнолітніми у стані сп'яніння.

Подальшого дослідження потребують стан боротьби із пияцтвом та алкоголізмом і відповідні профілактичні заходи у Житомирській області в роки «перебудови» в СРСР (1985-1991 рр.).

Ключові слова: алкоголізм, пияцтво, Житомирська область, комісія по боротьбі з пияцтвом та алкоголізмом, товариство «Знання».

Preventive measures to combat drunkenness and alcoholism in the Zhytomyr region in the late 1970s – in the first half of the 1980s

Ihor Vlasyuk,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of the World History, Ivan Franko Zhytomyr State University, Zhytomyr, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0003-4679-4101>

Abstract. *The purpose of the article is to analyze the state of drunkenness and alcoholism in the Zhytomyr region in the late 1970s - in the first half of the 1980s and the measures to fight those phenomena.*

The research methodology *is based on the use of the principles of scientificity, historicism, authorial objectivity, as well as general scientific methods of analysis, synthesis, and generalization. The comparative method was used for analyzing the situation in different years. The special-historical methods, particularly historical-systemic one, were used for analyzing the functions of commissions to combat drunkenness and alcoholism.*

The scientific novelty lies in the comprehensive analysis of the state of drunkenness and alcoholism in this region in the specified years and the effectiveness of the authorities' preventive measures to combat this social anomaly; the introduction of new archival sources into scientific circulation was presented.

Results. *The situation related to the spread of drunkenness and alcoholism in the Zhytomyr region in the late 1970s - in the first half of the 1980s is analyzed. The preventive measures of the authorities to combat drunkenness and alcoholism in this region are characterized, and shortcomings in this work are identified. Special*

attention is paid to the problem of committing offenses by the juveniles in a state of intoxication.

Based on the archival sources, an attempt was made to comprehensively analyze the state of drunkenness and alcoholism in the region in the indicated years, and the effectiveness of the authorities' preventive measures to overcome this social anomaly was researched.

Conclusions. *The situation regarding alcohol abuse in the Zhytomyr region was complex but not critical. It reflected the trends inherent in the social problems of the stagnation period in the Ukrainian SSR.*

The state and party authorities took a number of measures aimed at overcoming this problem. Among these measures, the lecturing work of the "Knowledge" Society was the most important, and it was to cover almost all the districts of the region with the aim of anti-alcohol propaganda. The methodology for conducting such events was based on the ideological principles of the ruling authorities, associated with the formation of a communist worldview among the population. Based on the content of the relevant commissions' decisions, we can admit the problems in the fight against drunkenness and alcoholism, associated with the insufficient or formal attitude of the authorities to solving this problem as well as the predominance of command-administrative methods of overcoming the described social anomaly. An alarming symptom was the increase in the number of offenses committed by the juveniles in a state of intoxication.

The state of the fight against drunkenness and alcoholism and the corresponding preventive measures in the Zhytomyr region during the years of "perestroika" in the USSR (1985 – 1991) require further research.

Keywords: *alcoholism; drunkenness; Zhytomyr region; commission to combat drunkenness and alcoholism; Society "Knowledge".*

Постановка проблеми. Проблема пияцтва та алкоголізму, як соціальна аномалія, була та залишається актуальною проблемою і в нинішній час як в Україні, так і в ряді інших країн світу. Як показують висновки окремих досліджень, Україна, як і багато європейських країн, вживає заходів до подолання проблеми надмірного споживання алкоголю, згідно рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я [12, с. 133]. Важливо зазначити, що вивчення історичного досвіду боротьби із пияцтвом та алкоголізмом є важливим завданням для подолання цієї проблеми. Алкоголізм та пияцтво були тією соціальною аномалією, що була характерною для усіх періодів існування СРСР. Боротьба з цією соціальною проблемою, проведення профілактичних заходів державою, прийняття відповідних постанов були предметом особливої уваги влади зокрема у період так званого «застою». Цей період було виділено нами тому, що він був завершальним перед перебудовчими процесами, зокрема в Українській РСР. У ньому можна виявити ті приховані соціальні проблеми, що були одним з чинників руйнування командно-адміністративної системи, подальшого краху у суспільстві комуністичної ідеології. Соціальна сфера є актуальною темою наукових історичних досліджень в рамках вивчення повсякдення радянського періоду. Проблема алкоголізму та пияцтва в Українській РСР у середині 1960-х – першій половині 1980-х рр. потребує вивчення у регіональному розрізі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема пияцтва та алкоголізму в СРСР знайшла своє відображення у наукових працях.

Зокрема, необхідно виділити статті, присвячені різним аспектам проблеми алкоголізму та пияцтва в СРСР: В. Бойка (характеристика антиалкогольного законодавства у період існування СРСР) [1]; Ю. Латиша (аналіз стану алкоголізму та пияцтва, антиалкогольних кампаній в СРСР, у т. ч. періодів «застою» та «перебудови») [10; 11]; С. Поляруш (проаналізовано світовий та український досвід боротьби зі зловживанням алкоголем) [12].

В окремих наукових працях охарактеризовано проблеми сім'ї та повсякдення в УРСР названого періоду, у т. ч. поширення алкоголізму: Ю.Тищенко (висвітлення проблем сімей та сімейної політики в УРСР у 1970-х – першій половині 1980-х рр.) [14]; Н. Лаас (аналіз основних параметрів повсякденного життя українського суспільства у період застою в 1965-1985 рр.) [9].

В інших дослідженнях, присвячених розвитку українського суспільства у 1960-1980-х рр., відображено загальні тенденції суспільно-політичного та соціального розвитку, що впливали на поширення цієї соціальної аномалії у названі роки [7; 8; 15].

Зарубіжна історіографія проблеми представлена низкою досліджень, з яких, зокрема, було використано статті: Уолтера Д. Коннора (про ставлення до алкоголізму у радянському суспільстві) [16]; Джозефа Вортса (про соціальні аспекти алкоголізму в СРСР та охорону здоров'я) [17].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Праці вітчизняних дослідників щодо антиалкогольних заходів влади в окремих регіонах УРСР присвячено переважно періоду «перебудови». Період «застою» у регіональному розрізі вивчено недостатньо. Потребує окремого вивчення проблема пияцтва серед неповнолітніх та скоєння ними правопорушень у стані сп'яніння у 1970-х – 1980-х рр. Поки немає окремого наукового дослідження, у якому було б проаналізовано стан пияцтва та алкоголізму, відповідні профілактичні заходи влади у 1970-х – першій половині 1980-х рр., зокрема, в Житомирській області. Вона залишається недостатньо вивченою, потребує аналізу з урахуванням новітніх досліджень та залучення архівних джерел.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз стану пияцтва та алкоголізму у Житомирській області наприкінці 1970-х – у першій половині 1980-х рр. та заходів боротьби з ними.

Наукова новизна полягає у тому, що вперше здійснено спробу комплексного аналізу стану пияцтва та алкоголізму в Житомирській області у вказані роки та ефективності проведення владою профілактичних заходів боротьби з цією соціальною аномалією; введено до наукового обігу нові архівні джерела.

Завдання статті: 1) охарактеризувати стан наукової розробки даної проблематики; 2) проаналізувати профілактичні заходи влади по боротьбі з пияцтвом та алкоголізмом у цьому регіоні, виявити їхні позитивні наслідки та недоліки; 3) показати роль товариства «Знання» у проведенні антиалкогольних заходів; 4) проаналізувати медичні аспекти боротьби з алкоголізмом у Житомирській області в названі роки; 5) охарактеризувати проблему скоєння правопорушень неповнолітніми у стані сп'яніння в регіоні; 6) виявити зв'язок між проблемою алкоголізму та пияцтва з ідеологією та соціальними проблемами періоду «застою».

Виклад основного матеріалу. Проблема боротьби з пияцтвом та алкоголізмом у колишньому СРСР залишалася актуальною, починаючи від початку його утворення. Вона набула особливої гостроти у 1970-х – 1980-х рр., причому, як показав досвід цієї боротьби, особливо з початком перебудови, вона не завжди була доцільною та правильно продуманою. Формалізм, бюрократизм, притаманний самій командно-адміністративній системі, позначався і на ефективності та методах роботи у цьому напрямі.

У 1970-х – першій половині 1980-х рр. ця проблема набула більшого значення у зв'язку з підвищенням рівня доходів населення та слабкою організацією його дозвілля в обмежених рамках існуючої дійсності, контролю партійно-державних органів над особистим життям громадян.

Рішуча боротьба з алкоголізмом та пияцтвом в СРСР розпочалася із середини 1980-х рр. Згідно статистичних даних, на задоволення потреб у спиртних напоях в УРСР у середньому кожний житель в республіці станом на

1985 рік витрачав 127 крб., що порівняно з іншими товарами було досить високим показником. Скорочення державної торгівлі спиртними напоями на 40% не вирішувало проблему зменшення споживання цих напоїв, оскільки населення вдавалося до створення запасів цієї продукції, почало займатися самогонварінням, і це ускладнювало ситуацію. Держава звично вдавалася до заборон та обмежень у вирішенні даної проблеми, однак вони не мали успіху [7, с. 486].

Проблема пияцтва та алкоголізму в СРСР в роки застою уходила своїм корінням, як не дивно, у побут та відносини у сім'ях, організацію дозвілля, а також у характер відносин між партійною владою та громадянами. Зокрема, можна погодитися з думкою Ю. Тищенко про те, що «незахищеність перед партійним тиском, суспільним осудом, неможливість вийти за рамки, встановлені державою, нереалізованість і розчарування ламали долі людей, ставали причиною алкоголізму». Алкоголізм, на її думку, був однією з головних причин розлучень у сім'ях поряд з аморальною поведінкою одного з членів родини, а також відсутністю бажання розвивати саму сім'ю [14, с. 191].

Також важливими є висновки Ю. Каганова про те, що влада у своїй ідеологічній діяльності досягла успіхів «у руйнуванні цінностей самовираження та індивідуалізму», і цей вакуум заповнювався «сумішшю патерналізму та споживацьких настроїв» [8, с. 346]. Безперечно, це було однією з причин поширення алкоголізму серед населення.

Т. Галькевич зазначає, що тема боротьби з алкоголізмом була завжди присутньою в радянському плакаті, особливо в роки антиалкогольних кампаній [2, с. 382]. Образ алкоголіка періоду «застою» був однією з важливих тем на сторінках українського журналу «Перець», однак там було відображено лише чоловічий алкоголізм [15, с. 368].

Цікаву думку щодо складнощів подолання проблеми алкоголізму в СРСР висловлює зарубіжний дослідник Д. Вортс, зазначаючи, що централізований

контроль влади у системі охорони здоров'я, освіти та пропаганди, у сфері виробництва алкоголю створював, здавалось, унікальні соціальні можливості для подолання цієї проблеми. Однак цьому протистояли вкорінені звички до пияцтва в країні, збереження поблажливих настроїв та інші причини [16, р. 1644].

Уолтер Д. Коннер акцентує увагу на різниці між офіційним ставленням до проблеми зловживання алкоголем та загальноприйнятою думкою в радянському суспільстві [17, р. 580].

На рівні республіканської влади було прийнято постанову Ради Міністрів УРСР від 19 травня 1978 року № 293 «Про додаткові заходи по посиленню боротьби з пияцтвом і алкоголізмом» [13]. Щодо антиалкогольного законодавства в СРСР, зокрема, у першій половині 1980-х рр. важливо відмітити, що, як зазначає В. Бойко, воно було відносно м'яким; при цьому влада залучала алкогольний ресурс як важливе джерело поповнення бюджету держави [1, с. 129-130].

За даними, які наводить Ю. Латиш, у 1980-1984 рр. щорічні доходи держави в СРСР від продажу алкогольних виробів склали близько 70 млрд. крб. [11, с. 35].

Система Житомирського облспоживсоюзу на виконання названої постанови скорочувала продаж міцних спиртних напоїв за рахунок розширення мережі та збільшення продажу пива і безалкогольних напоїв. Однак, суттєвого скорочення не спостерігалось, як показує відповідна статистика (за 1979 рік продаж горілки в області порівняно з 1978 роком зменшився лише на 1,9%) [3, арк. 50].

Рішення обласної ради народних депутатів (зокрема, від 05.06.1978 № 247 «Про додаткові заходи посиленню боротьби з пияцтвом і алкоголізмом») показують, що індивідуально-профілактична робота у даному напрямі в

окремих містах та районах була слабкою, нерідко допускалося поблажливе ставлення до п'яниць, потурання їм; багато хворих на алкоголізм не лікувалося.

Влада традиційно пропонувала «активізувати діяльність адміністративних органів і громадських організацій по боротьбі з пияцтвом і алкоголізмом на підприємствах, за місцем проживання громадян; забезпечити ефективне застосування заходів, передбачених діючим законодавством до осіб, які внаслідок пияцтва порушують трудову й виробничу дисципліну, громадський порядок і правила соціалістичного співжиття» тощо. Дієвими заходами боротьби з цим вважалося застосування до цих осіб позбавлення премій, пільгових путівок до будинків відпочинку і санаторіїв. Відділу охорони здоров'я облвиконкому пропонувалося посилити серед населення пропаганду санітарно-гігієнічних знань про шкідливий вплив алкоголю на здоров'я людини. Одним із важливих, але й складних завдань залишалося вжиття дієвих заходів до припинення самогоноваріння [3, арк. 93, 97-99].

На середину 1980-х рр. було виявлено тенденції щодо посилення пияцтва та алкоголізму серед різних груп населення області. Зокрема, якщо у першому кварталі 1985 р. в Житомирській області було зафіксовано 10556 порушників антиалкогольного законодавства, то через рік ця цифра збільшилася вже до 12164 осіб.

До відповідальності за самогоноваріння було притягнуто відповідно у ці ж роки 107 та 940 осіб. За перший квартал 1985 р. було вилучено 639 самогонних апаратів, а за перший квартал 1986 р. вже 2886 (!) [6, арк. 2-3].

Аналізуючи зміст архівних документів, що розкривають заходи місцевої влади у Житомирській області наприкінці 1970-х – у першій половині 1980-х рр. у боротьбі з пияцтвом та алкоголізмом, важливо, зокрема, охарактеризувати діяльність товариства «Знання» у цьому напрямі. Як показує аналіз змісту відповідної постанови комісії по боротьбі з пияцтвом при облвиконкомі від 7.07.1981 р. № 5, обласною владою було розроблено план заходів з

протиалкогольної пропаганди серед населення області; велася методична робота з питань посилення протиалкогольної пропаганди та підготовки інструктивно-методичних матеріалів, підвищення кваліфікації лекторів. Важливе значення надавалося у цій справі органам масової інформації, а також проведенню лекцій, бесід, вечорів запитань і відповідей. Працівниками міських і районних товариств «Знання» було прочитано 3,5 тис. лекцій про шкodu алкоголю, у трудових колективах проведено понад 40 тис. бесід на антиалкогольну тематику [3, арк. 1].

Однак, влада намагалася при цьому посилити комуністичну пропаганду: «Питання комуністичної моралі, норм поведінки людини на виробництві і в побуту, дисципліни праці не зайняли ще належного місця в лекційній пропаганді» [3, арк. 2].

Проблеми та недоліки у проведенні протиалкогольної пропаганди вбачалися у тому, що не було в ній належного охоплення населення, цілеспрямованості, систематичності; недостатньої кількості лекторів, які висвітлювали дану тематику.

У процесі боротьби з пияцтвом значну роль мала відігравати громадськість, яка ще слабко залучалася до цього. У колективах та побуті мала створюватися атмосфера осуду п'яниць. Влада критикувала лекторів за те, що вони мало говорили про роль сім'ї і трудового колективу в боротьбі проти пияцтва та алкоголізму, про категоричну недопустимість вживання алкогольних напоїв неповнолітніми, водіями транспорту, особами, які перебували на роботі. Серед інших недоліків було виділено також, що не враховувалися особливості проведення антиалкогольної пропаганди серед різних верств населення, і у лекційній пропаганді недостатньо уваги приділялося питанням боротьби із самогоноварінням [3, арк. 2].

Обласна комісія по боротьбі з пияцтвом та алкоголізмом розробила низку заходів, серед яких ключове значення надавалося чіткій координації спільних

зусиль влади, установ культури та засобів масової інформації у проведенні систематичної роботи серед молоді та інших груп населення. Також необхідно було розробити відповідні методичні рекомендації; встановити постійний діловий зв'язок з органами охорони здоров'я, внутрішніх справ, юстиції та іншими державними органами і громадськими організаціями. Одним з ефективних заходів вважалося систематичне використання допомоги лікувальних закладів для підготовки кадрів лекторів з протиалкогольної пропаганди. Лектори мали бути забезпечені місцевими матеріалами про наслідки зловживання спиртними напоями та про шкоду, яку завдавало пияцтво конкретному колективу [3, арк. 3-4].

Матеріали за 1980 рік про підсумки роботи комісії по боротьбі з пияцтвом та алкоголізмом, створеної при облвиконкомі, показують, що протягом цього року було створено додатково 190 комісій при виконкомах сільських та селищних рад. Членами товариства «Знання» було прочитано 11038 лекцій; обласним будинком санітарної освіти було випущено санітарні бюлетені двох найменувань та листівки семи найменувань.

Однак, аналіз ситуації в області щодо осіб, які зловживали спиртними напоями свідчив, що результативність роботи комісій залишалася низькою. Наприклад, у 1980 р. 39,6% осіб, які вчинили злочини, знаходилися в стані сп'яніння; збільшилась кількість доставлених у медвигверезник. Велику кількість дорожньо-транспортних пригод було здійснено водіями у нетверезому стані. Зазначені недоліки мали місце у Любарському, Коростенському, Коростишівському, Лугинському, Малинському та Новоград-Волинському районах. В організації дозвілля населення недостатньо використовувалися культурно-освітні заклади, спортивні споруди, зони та бази відпочинку [3, арк. 12-13].

Пияцтво було серйозною проблемою та поширеним явищем не лише у районах області, але й у м. Житомирі. За інформацією виконкому Богунської

районної Ради народних депутатів міста, удільна вага злочинів, скоєних у стані алкогольного сп'яніння, наприклад, у 1985 р. збільшилася порівняно з 1984 р. на 22%; збільшилась кількість осіб, доставлених у медвигвезник [6, арк. 52].

Доцільним, на наш погляд, є також аналіз роботи окремих районних комісій по боротьбі з пияцтвом. Так, зокрема у Черняхівському та Червоноармійському районах області, з ініціативи цих комісій було проведено одноденний семінар голів комісій при виконкомах місцевих Рад народних депутатів, на якому обговорено інструктивно-методичні рекомендації питань боротьби з пияцтвом, уточнено списки осіб, схильних до пияцтва на територіях сільських та селищних рад. У названих районах на початку 1980-х рр. збільшилася кількість хронічних алкоголіків (станом на 1980 рік на обліку перебувало в Черняхівському районі 133 особи, Червоноармійському – 122). Збільшилася кількість випадків розпиття спирних напоїв у громадських місцях. Кількість злочинів на ґрунті пияцтва складала 50% у цих районах при середньому обласному 9,7%.

Комісії по боротьбі з пияцтвом спільно з правоохоронними органами, громадськими організаціями недостатньо займалися виявленням місць самогонваріння та осіб, які займалися збутом, зберіганням і придбанням самогону. Так, відділом внутрішніх справ Черняхівського району за 9 місяців 1980 р. було виявлено 41 пункт самогонваріння [3, арк. 25-27].

Підсумки роботи районних комісій області по боротьбі з пияцтвом при міськрайвиконкомах області за 1985 рік показують, що влада у цьому році посилила роботу на виконання відповідних загальнодержавних постанов. В області станом на цей рік працювало 727 комісій на підприємствах. В результаті активізації боротьби з пияцтвом та посилення заходів впливу в області за останні 8 місяців 1985 року на 26% знизилася кількість злочинів на ґрунті пияцтва, на 40%, у порівнянні з 1984 роком, зменшилась кількість дорожньо-транспортних пригод водіями, які перебували в нетверезому стані, в

два рази зменшилась кількість загиблих і поранених при цьому. Зменшився в області травматизм на ґрунті пияцтва на виробництві [6, арк. 57].

З метою попередження правопорушень влада пропонувала проведення таких рейдів: «Заводська прохідна» (з виявлення на виробництві осіб, які порушують антиалкогольне законодавство; «Шторм» (з виявлення порушень правил торгівлі алкогольними напоями і осіб, які зловживали спиртними напоями; «Цукор» (з виявлення пунктів самогоноваріння у територіальних зонах з максимальним продажем цукру [6, арк. 60].

Окремо звернемо увагу на медичні аспекти проблеми алкоголізму в області у названі роки.

У Житомирській області в 1978-1980 рр. на базі центральних районних лікарень було організовано 12 наркологічних кабінетів (для порівняння в інших областях: Київській області – 8; Запорізькій – 15; Волинській – 9; Вінницькій – 8) [13].

Початок 1980-х рр. був позначений збільшенням мережі наркологічних установ. В окремих районах Житомирської області станом на 1981 рік працювало 18 наркологічних кабінетів; в інших районах наркологічну допомогу надавали лікарі-психіатри. Також було організовано обласний наркологічний диспансер на 350 ліжок [3, арк. 7].

Працівниками органів внутрішніх справ проводилася певна робота по залученню хворих на алкоголізм до примусового лікування. Проте стан взаємодії органів охорони здоров'я та внутрішніх справ з виявлення та лікування хворих на алкоголізм перебував на низькому рівні. Тому завдання цієї взаємодії набувало особливої гостроти та актуальності.

Статистика свідчить, що, наприклад, у першому кварталі 1981 року виявленість хворих по області становила 9,4 на 10 тис. населення. У таких районах, як Овруцький, Чуднівський, Любарський, Дзержинський цей показник був нижчим від середньообласного.

Внаслідок неповного та несвоєчасного виявлення серед населення хворих на алкоголізм, недостатнього їх лікування захворюваність на алкогольні психози в області залишалася великою. У більшості наркологічних кабінетів не було забезпечено диспансерного нагляду за хворими та регулярного постачання наркологічних установ протиалкогольними медикаментами. У жодному медичному витверезнику не було організовано роботу кабінетів профілактики і не забезпечено регулярне чергування лікарів-наркологів [3, арк. 7].

Станом на перший квартал 1985 р. на обліку в закладах охорони здоров'я області перебувало 27447 хворих на хронічний алкоголізм. Ця цифра поступово збільшувалася [6, арк. 2-3].

Серйозні недоліки було виявлено при проведенні лікування хронічних алкоголіків (особливо в Чуднівському, Коростенському районах, м. Бердичеві) – у цих районах було найвище співвідношення алкогольних психозів до кількості взятих на облік [6, арк. 58].

Результатами низької якості лікування була значна кількість осіб, які направлялися повторно на лікування у відповідні заклади після передчасного дострокового звільнення. Ефективність лікування хворих, за даними органів охорони здоров'я, в області станом на середину 1980-х рр. становила 29,8% [6, арк. 23].

Не можна обійти увагою проблему пияцтва серед підлітків та скоєння ними правопорушень у такому стані. В організації боротьби з пияцтвом і проведенні антиалкогольної пропаганди серед неповнолітніх та молоді, особливо серед учнів профтехучилищ, було багато недоліків, формальний підхід. У 1985 р. злочинність серед підлітків Богунського району м. Житомира зросла у порівнянні з 1984 р. на 73,4% [6, арк. 52]. Лише за 1984 рік у Богунський районний відділ внутрішніх справ міста Житомира було доставлено 507 підлітків, з яких 166 – за розпивання спиртних напоїв та появу

в п'яному вигляді у суспільних місцях. Переважно це були учні загальноосвітніх шкіл та профтехучилищ [5, арк. 141].

Ситуація по інших роках теж не була кращою. Так, у 1983 р. 36,6% підлітків Житомирської області скоїли злочини у нетверезому стані, однак комісії в справах неповнолітніх далеко не завжди при розгляді цих справ з'ясовували обставини вживання ними спиртних напоїв та не виявляли осіб, які втягували неповнолітніх у пияцтво або продавали їм спиртні напої [4, арк. 100].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Проблема пияцтва та алкоголізму в Українській РСР наприкінці 1970-х – в першій половині 1980-х рр. залишалася гострою. Вона свідчила про наявність серйозних соціальних проблем, породжених низкою чинників, серед яких були проблеми відносин у сім'ї та суспільстві, ідеологічний вплив на населення з боку правлячої влади та ін.

Алкогольна ситуація в Житомирській області у названі роки залишалася під контролем місцевої влади. Вона суттєво не поліпшувалася, як показав досвід окремих років. Робота комісій по боротьбі з пияцтвом у м. Житомирі та районах області не була достатньо ефективною, хоча вживалася низка профілактичних заходів.

Товариство «Знання» відіграло важливу роль в антиалкогольній кампанії місцевої влади, однак мало у своїй діяльності певні недоліки. Практично проведена лекторами товариства робота мала й важливий ідеологічний аспект.

Стан захворюваності населення Житомирської області на алкоголізм у першій половині 1980-х рр. мав тенденцію до збільшення. Хворим не завжди надавалася належна підтримка, незважаючи на відкриті наркологічні кабінети.

У названі роки поряд з поширенням алкоголізму та пияцтва у суспільстві зростає кількість правопорушень серед неповнолітніх, як своєрідна реакція їх на соціальні проблеми та аномалії.

Враховуючи, що з 1986 р. розпочалася нова антиалкогольна кампанія в СРСР, важливим завданням, на нашу думку, є вивчення стану пияцтва та алкоголізму у Житомирській області в роки «перебудови», змін у методах проведення таких заходів, проведення порівняльного аналізу з періодом «застою».

Список використаних джерел

1. Бойко В. В. Алкогольна політика та антиалкогольне законодавство при соціалізмі та на пострадянському просторі (сер. 1960-х рр. – поч. XXI ст.). *Південноукраїнський правничий часопис*. 2013. № 1. С. 129-132. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Purch_2013_1_43 (дата звернення: 17.02.2025)
2. Галькевич Т. Український плакат середини 1960-1980 рр. XX ст.: тематика, художньо-стилістичні особливості (на матеріалах зібрання НБУВ). *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. 2012. Вип. 34. С. 377-387. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nprnbuimviv_2012_34_34 (дата звернення: 25.02.2025)
3. Державний архів Житомирської області, ф. Р.1150, оп. 4, спр.1428, 117 арк.
4. Державний архів Житомирської області, ф. Р. 1150, оп. 4, спр.1449, 125 арк.
5. Державний архів Житомирської області, ф. Р. 1150, оп. 4, спр.1465, 172 арк.
6. Державний архів Житомирської області, ф. Р.1150, оп. 4, спр.1470, 62 арк.

7. Економічна історія України: іст.-екон. дослідж.: в 2 т. / [Т. А. Балабушевич, В. Д. Баран, В. К. Баран та ін.; відп. ред. В. А. Смолій]; НАН України, Ін-т історії України. Київ : Ніка-Центр, 2011. Т. 2 . 2011. 606 с.
8. Каганов Ю. О. Конструювання «радянської людини» (1953-1991): українська версія. Запоріжжя : Інтер-М, 2019. 432 с.
9. Лаас Н. Матеріальне повсякдення населення в українському радянському соціумі епохи «застою» (1965-1985 рр.). *Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика*. 2011. Вип. 16. С. 175-192. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uxxs_2011_16_14 (дата звернення: 17.02.2025)
10. Латиш Ю. Антиалкогольна кампанія Михайла Горбачова: причини, здобутки і втрати. *Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика*. 2016. Вип. 21. С. 85-100.
11. Латиш Ю. Алкогольна ситуація в СРСР та причини антиалкогольної кампанії другої половини 1980-х років. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*. 2010. Вип. 102. С. 34-37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ist_2010_102_12 (дата звернення: 17.02.2025)
12. Поляруш С. І. Антиалкогольне законодавство: світовий та український досвід. *Наукові записки. Серія : Право*. 2019. Вип. 6. Кропивницький, 2019. С. 130-135. URL: https://cusu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pravo/6_2019/130-135.pdf (дата звернення: 17.02.2025)
13. Постанова Ради Міністрів УРСР від 19 травня 1978 р. № 293 «Про додаткові заходи по посиленню боротьби з пияцтвом і алкоголізмом». URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/kp780293?an=0&ed=1985_05_28 (дата звернення: 17.02.2025)

14. Тищенко Ю. А. Сім'я в радянській Україні у 1970-х – на початку 1980-х років: погляд із сьогодення. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Вип. 48. 2017. С. 195-200.
15. Українське суспільство в 1960-1980-х рр. Історичні нариси / Відп. ред. В.Даниленко. Київ: Інститут історії України НАН України, 2022. 959 с.
16. Walter D. Connor. Alcohol and Soviet Society. URL: <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/56EB4E9923798C005BA23F8F4D289CE8/S0037677900151216a.pdf/div-class-title-alcohol-and-soviet-society-div.pdf> (дата звернення: 17.02.2025)
17. Wortis J. Alcoholism in the Soviet Union: public health and social aspects. URL: <https://ajph.aphapublications.org/doi/pdf/10.2105/AJPH.53.10.1644> (дата звернення: 17.02.2025)